

Ақийда фасллари

[Ўзбекча – Uzbek – اوزبكي]

Абдулазиз ибн Марзуқ ат-Торийфий

Таржимон: *Абу Абдуллоҳ Шоший*

Нашрга тайёрловчи: *Шамсиддин Даргомий*

2013 - 1434

IslamHouse.com

﴿ فصول في العقيدة ﴾

« باللغة الأوزبكية »

عبد العزيز بن مرزوق الطريفي

ترجمة: أبو عبد الله الشاشي

مراجعة: شمس الدين درغامي

2013 - 1434

IslamHouse.com

Бисмиллаҳир роҳманир роҳим

Муқаддима

Барча мақтовга ҳақли бўлган Оллоҳга ҳамду сано бўлсин, Унинг мақтовга лойиқ фазилатлари ҳам, мақтови ҳам чексиз, барча фазилатнинг аввали ва охири Унга хосдир.

Гувоҳлик бераманки, Оллоҳдан ўзга илоҳ йўқ, У ягонадир, Унинг на ўхшаши, на тенги бор, У шериксиз ва мислсиздир.

Ва гувоҳлик бераманки, Муҳаммад Унинг бандаси ва расулидир, унга ва аҳли-оиласи ҳамда саҳобаларига Оллоҳнинг салоту саломи бўлсин.

Бу "*Мухтасар ақийда*" бўлиб, уни Шом халкига атаб ёздим, улар насронийлар мустамлакаси, сўнгра ботиний тоифалар ҳукмида қарийиб бир асрга яқин муддат қолгандан кейин, ўз ерлари ва диёрларига эга бўлмоқдалар, бунинг ортидан фитналар, Ислом асоси ва унинг бошқа тармоқларида ўзгаришлар юзага келди.

Шом аҳли ва айримлар, мандан ҳисоб куни-қиёматда банда у ҳақида сўраладиган, Оллоҳнинг бандалари устидаги ҳаққи, Нух ва ундан кейин келган пайғамбарлар унга васият қилган, у билан уммийлар пайғамбари Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламга нозил қилинган Ислом рисолати унинг якуни бўлиб келган иш хусусида жавоб ёзишимни сўрадилар: **"У зот сизларга дин этиб Ўзи Нухга васият қилган ва сенга ваҳий қилган нарсамизни ҳамда Иброҳим, Мусо ва Исога васият қилган нарсамизни шариат қилди. «Динни барпо қилингиз ва унда тафриқага тушмангиз», деди"**. (Шуро: 13).

Нафслар семириб ҳою-ҳавас кўпайди, ҳою-ҳавас ортиши билан ҳар хил фикрлар пайдо бўлди, фикрлар кўпайиши билан тоифалар ва фирқалар тарқалди. Араб тили ўз эгалари-ю, бошқа миллатларда ҳам заифлашиши билан таъвил ва шубҳаларга ишонтириш, оятлар ва ҳадислардан ўзларича йўл топиб олиш осонлашди. Бу нарсалар бошланғич асрдаги илк фирқаларга мумкин бўлган бўлса, шаҳват ва шубҳа мавжуд экан, улардан кейингиларга янада енгилроқ ва қулайдир. Чунки шубҳали фикрлар аслида нафс мойиллиги бўлиб, сўнгра у шубҳага айланади, кейин у етакчи мазҳаб

бўлади, одамлар унинг келиб чиқишидан беҳабар охириги ҳолатига эргашадилар. Оллоҳ таоло деди: **"Ҳар қачон бир Пайғамбар сизнинг ҳавою нафсингизга ёқмайдиган нарса келтирса, мутакаббирлик қилиб, бировини ёлғончи деб, бировини ўлдираве- расизларми?!"**. (Бақара: 87).

Оллоҳ таоло оятда нафсу-ҳавони кибрга айланиб, сўнгра ёлғонга чиқариш ва адоватга ўтганини зикр қилди. Ҳар бир умматда адашган фирқалар ва фикрлар мана шундай юзага келади.

Оллоҳ таоло пайғамбари соллаллоҳу алайҳи ва салламга ҳақни ва ҳидоятни туширди, ким соф ҳидоятни истаса, ақллар уни лойқала- тишидан олдинги биринчи манбаъларидан олсин. Ваҳий сувга ўхшаса, ақллар идиш мисолидир. Оллоҳ ваҳийни тушириб, уни пайғамбари соллаллоҳу алайҳи ва саллам қалбига солди, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам уни саҳобаларига, саҳобалар эса тобеинларга ўтказди. Ваҳий пайғамбардан қанча узоқлашса, ундаги кирлик ўшанча зиёда бўлди. Идишларнинг энг соғломи ва энг мусаффоси биринчи идишдир, у Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам, сўнгра саҳобалардир. Имом Муслим "Саҳих"ида Абу Мусодан ривоят

қилди, у деди: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: *"Мен асҳобимдан хотиржамман, агар мен кетсам, ваъда қилинган нарсани асҳобим охирига етказади. Асҳобим умматимдан хотиржам, агар асҳобим кетса, умматим ваъда қилинган нарсани етказади"*¹.

Дин фақат китоб ва суннатдан иборат ваҳийдан олинади: **"У зот хат-саводсизлар ичидан уларга Унинг оятларини ўқиб берадиган ва уларни поқлайдиган ҳамда китобни ва ҳикматни ўргатадиган Пайғамбарни юборди"**. (Жумъа: 2).

Динда у иккисидан бўлмаган барча илм жаҳолатдир.

Ваҳийни энг тўғри тушуниш саҳобалар разияллоҳу анҳумнинг тушунишларидир. Биз ваҳий унга далолат қилган, унда саҳобаларнинг тушунчалари бир хил бўлган ва фазилатли асрлар унга ижмоъ қилган нарсани гапирувчимиз.

Шунга асосланиб айтамыз:

---

1 Муслим ривояти, (2531).

Биринчи фасл

Ислом – Оллоҳнинг бирдан-бир динидир. Бандалари – инсонлар ва жинлардан ундан бошқасини қабул қилмайди, Оллоҳ таоло деди: **"Кимда-ким Исломдан бошқа динни истаса, бас, ундан бу ҳаргиз қабул қилинмас ва у охиратда зиён кўргувчилардан бўлади"**. (Оли Имрон: 85).

"Албатта Оллоҳ наздида мақбул бўладиган дин фақат Ислом динидир". (Оли Имрон: 19).

Ислом – барча пайғамбарларнинг динидир, Оллоҳ таоло деди: **"(Эй Муҳаммад), Биз сиздан илгари юборган ҳар бир пайғамбарга ҳам: «Ҳеч қандай илоҳ йўқ, магар Менгина бордирман, бас Менгагина ибодат қилинг- лар», деб ваҳий юборгандирмиз"**. (Анбиё: 25).

Оллоҳ таоло деди: **"(Эй Муҳаммад), албатта Биз Нухга ва ундан кейинги пайғамбарларга ваҳий юборганимиз каби сизга ҳам ваҳий юбордик. Яна Иброҳим, Исмоил, Исҳоқ, Яъқуб ва унинг уруғ-авлоди, Исо, Айюб, Юнус, Ҳорун ва Сулаймон пайғамбарларга ҳам ваҳий**

юборганмиз. Довудга Забурни ато этдик. Айрим пайғамбарлар хақида сизга илгари ҳикоя қилдик, айрим пайғамбарларни эса сизга ҳикоя қилганимиз йўқ. Мусо билан Оллоҳнинг Ўзи (бевосита) гаплашди. Токи бу пайғамбарлар ўтганларидан кейин одамлар учун Оллоҳга қарши ҳужжат бўлиб қолмаслиги учун пайғамбарларни (мўминларга жаннат хақида) хушхабар элтувчи ва (кофирларни дўзах азобидан) кўрқитувчи қилиб юбордик. Оллоҳ қудрат ва ҳикмат эгаси бўлган зотдир". (Нисо: 163, 165).

Оллоҳ таоло пайғамбарига Нухни, Иброҳим, Исҳоқ, Яъқуб, Довуд, Сулаймон, Айюб, Юсуф, Мусо, Ҳорун, Закариё, Яҳё, Исо, Илёс, Исмоил, Ал-Ясаъ, Юнус ва Лутни зикр қилгандан кейин, **"Ана ўшалар Оллоҳ ҳидоят қилган зотлардир. Бас, ўшаларнинг йўлларигагина эргашинг!"**, деди. (Анъом: 90).

Пайғамбарларнинг дини асосларида бир-бирига мос бўлиб, баъзи фаръий (иккиламчи) бўлимларида фарқ қилади. Фаръий бўлимлар ўзгарсада, асллари ўзгармайди. Оллоҳ бани Исроилга Мусо ва Исони юборди. Оллоҳ Мусога туширилган Тавротда келган баъзи нарсаларни Исога туширилган Инжил

билан насх қилди-ҳукмини бекор қилди. Исо қавмига шундай деди: "(Мен) **сизларга ўзимдан олдинги Тавротнинг (ҳақ эканлигини) тасдиқловчи бўлган ҳолда, сизлар учун ҳаром қилинган айрим нарсаларни ҳалол қилиш учун (келдим). Ва сизларга Раббингиздан оят-далил келтир- дим. Бас, Оллоҳдан кўрқингиз ва менга итоат қилингиз!**". (Оли Имрон: 50).

Мусо ҳам, Исо ҳам битта умматга юборилган пайғамбардирлар, шунга қарамай баъзи фаръий масалаларда ўзгача фикрда бўлдилар. Энди бошқа пайғамбарларнинг олиб келган нарсаларидаги фарқни хулоса қилиб олинг.

Сўнгра бирорта шариат қолмай, ҳаммасига таҳриф (нотуғри талқин) кирди, Оллоҳ таоло деди: "**Улардан бир гуруҳлари борки, сизлар китобдан бўлмаган нарсани китобдан деб ўйлашингиз учун, китобни тилларини буриб ўқирлар. Ва: «У Оллоҳнинг ҳузуридан дир», дерлар. Ҳолбуки, у Оллоҳнинг ҳузуридан эмас. Улар билиб туриб Оллоҳ ҳақида ёлғон сўзларлар**". (Оли Имрон: 78).

"Яҳудий бўлганлар орасида калималарни ўз ўрнидан бузиб-ўзгартирувчилар бор". (Нисо: 46).

Омма инсонлар билан –Оллоҳ хоҳлаганидек– ҳаққа олиб борадиган йўлнинг ораси тўсилди. Бунинг тўғриланиш йўли: янги пайғамбар жўнатилишидир. Оллоҳ ҳақ динини Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламни пайғамбар қилиш билан қайта тиклади. Унинг динидан бошқа на Ислом ва на Ҳақ дин бор: **"Кимда-ким Исломдан бошқа динни истаса, бас, ундан бу ҳаргиз қабул қилинмас ва у охиратда зиён кўргувчилардан бўлади"**. (Оли Имрон: 85).

Оллоҳ Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг рисолатини умматларнинг ҳаммаси: инсу-жинга ва арабу-ажамга умумий қилди, **"(Эй Муҳаммад), Биз сизни шак-шубҳасиз, барча одамларга: (мўминларга жаннат ҳақида) хушхабар элтгувчи, (кофирларни эса дўзах азобидан) огоҳлантиргувчи бўлган ҳолингиз- да, пайғамбар қилиб юбордик"**. (Сабаъ: 28).

"Саҳих"да Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳудан ривоят қилинади, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: *"Муҳаммаднинг жони Унинг қўлида бўлган зотга қасам ичиб айтаман-ки, бу миллатдан бирон-бир яҳудий ва насроний мен ҳақимда эшитса-ю, кейин мен олиб келган нарсага*

*иймон келтирмасдан ўлса, албатта у дўзах аҳлидан бўлади"*¹.

Оллоҳ қуръонни бузилиш ва ўзгартирилишдан сақлади: **"Албатта бу эслатмани (яъни Қуръонни) Биз Ўзимиз нозил қилдик ва шубҳасиз, Ўзимиз уни сақлагувчимиз"**. (Хижр: 9).

---

1 Муслим ривояти, (153).

Иккинчи фасл

Исломни ва ундаги Оллоҳнинг муродини фақат Унинг Ўзи китобида ва пайғамбари соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суннатида изоҳлайди ва баён қилади. Инсонлар ичида Оллоҳнинг пайғамбаридан улуғроқ бирор киши йўқ, шунга қарамай, у фақат Раббисидан хабар етказувчи бўлди, холос, Оллоҳ таоло деди: **"Эй пайғамбар, сизга Раббингиз томонидан нозил қилинган нарсани етказинг!"**. (Моида: 67).

Пайғамбарнинг зиммасида етказиш билан баён қилиш бордир, Оллоҳ деди: **"Пайғамбарнинг зиммасида очиқ-ойдин етказишдан бошқа нарса йўқ"**. (Нур: 54).

Сўнгра баён қилиш ҳам Оллоҳ тарафидандир: **"Бас, Биз уни ўқисак, қироатига зеҳн солиб тур. Сўнгра уни — Қуръонни баён қилиб бериш ҳам албатта Бизнинг зиммамиздандир"**. (Қиёмат: 18, 19).

Суннат Оллоҳ тарафидан пайғамбарига ваҳийдир: **"Ва у ўз ҳавойи-хоҳиши билан сўзламас. У фақат (Оллоҳ томонидан пайғамбарга)**

вахий қилинаётган (туширилаётган) бир ваҳийдир". (Нажм: 3, 4).

Агар пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам бирор савол ҳақида сўралсалар, у кишида Раббисидан келган жавоб бўлса, жавоб берганлар, йўқса ваҳийни кутганлар.

Пайғамбарнинг тушунчасига одамларнинг энг яқинлари саҳобалардир. Уларнинг қуръондан тушунганлари ҳужжатдир. Кимки динда Оллоҳдан бошқа бирортаси ҳалол ёки ҳаром ҳукмини чиқара олади, деса, ҳукмда Оллоҳга шерик қилган бўлади, бунинг куфр ва ширк эканлигида эса ихтилоф йўқдир.

Оллоҳ китобини нозил қиларкан, албатта каломида ирода қилган бир маъно бордир. Унинг муродини фақат Ўзи ва бандаларидан ўзи унга изн берган кишигина тафсир қила олади.

Қуръонга назар солган киши икки шарт билан ундан истинбот-маъно чиқариши мумкин:

Биринчи: Сўз таркиби ва сўзларда араб тили ўринларидан ташқарига чиқмаслиги.

Иккинчи: Қуръонда собит бўлган очиқ маънога муҳолиф бўлмаслиги.

Оллоҳга нисбатланган ҳамма нарса Оллоҳга хосдир, аҳли китоблар хулоса чиқаришга ҳаракат қилиш, муташобихини бузиш учун муҳкам (очиқ-ойдин) бўлганини маъносини буриш билан залолатга кетдилар. Оллоҳ аҳли китоблар ҳақида шундай деди: **"Улардан бир гуруҳлари борки, сизлар китобдан бўлмаган нарсани китобдан деб ўйлашингиз учун, китобни тилларини буриб ўқирлар. Ва: «У Оллоҳнинг ҳузуридандир», дерлар. Ҳолбуки, у Оллоҳнинг ҳузуридан эмас. Улар билиб туриб Оллоҳ ҳақида ёлғон сўзларлар".** (Оли Имрон: 78).

"Китобни тилларини буриб ўқирлар", деди. Бошқасидан эмас, "китобдан деб ўйлашингиз

учун", –унга жуда якин бўлгани учун– ундан адаштиришда диққат-эътиборли бўлдилар.

Учинчи фасл

Оллоҳнинг ҳаққи. Ибодатнинг барча турларини фақат Оллоҳ таолога атаб қилиш. Оллоҳ таоло айтадики: **"Ва илоҳингиз ягона илоҳдир. Раҳмон ва Раҳим бўлмиш Ундан ўзга ибодатга сазовор зот йўқдир"**. (Бақара: 163).

Қалб, тил ва аъзолар билан қилинадиган ибодатларда У билан бирга бирортаси шерик қилинмайди, Оллоҳ таоло деди: **"Ва Оллоҳга ибодат қилинглар ва Унга ҳеч нарсани шерик қилманглар!"**. (Нисо: 36).

Катта ширк инсоннинг бирорта ҳам ҳасанотини қолдирмай, йўқ қилади: **"Батаҳқиқ, сенга ва сендан олдин ўтганларга ҳам: «Агар ширк келтирсанг, албатта, амалинг беҳуда кетур ва албатта, зиёнкорлардан бўлурсан», деб ваҳий қилинган"**. (Зумар: 65).

Бу хитоб Ўз пайғамбари Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламга айтилган бўлса, энди ундан бошқаларни гапирмаса ҳам бўлаверади!

Оллоҳ ширк қилган бандасининг ширкини кечирмайди, фақат тавба қилсагина кечиради:

"Албатта Оллоҳ Ўзига (бирон нарсанинг) шерик қилинишини кечирмас. Шундан бошқа гуноҳларни Ўзи хоҳлаган бандалари учун кечирур". (Нисо: 48).

"Албатта куфр келтирганлар ва Оллоҳнинг йўлидан тўсган, сўнгра кофир ҳолларида ўлганларни Оллоҳ ҳеч-ҳеч мағфират қилмас". (Муҳаммад: 34).

Кимда-ким кофир бўлган ҳолда ўлса, унинг жойи дазахда бўлади, Оллоҳ деди: **"Сиздан кимки диндан қайтиб, кофир ҳолида ўлиб кетса, ундай кимсаларнинг қилган амаллари дунёю охиратда беҳуда кетур. Ана ўшалар дўзах эгаларидир. Улар унда абадий қолгувчилардир".** (Бақара: 217).

"Куфр йўлига кириб, кофир ҳолида ўлиб кетган кимсалар, шубҳасиз Оллоҳнинг ва жамики фаришта ва одамларнинг лаънатига дучор бўлғайлар ва азоблари енгиллатил- маган, раҳмат назаридан баҳраманд бўлмаган ҳолларида абадий (жаҳаннамда) қолгайлар". (Бақара: 161, 162).

Баъзан кофир, ҳаётида одамларга манфаати тегувчи инсон бўлиши мумкин, у Оллоҳ томонидан бу ҳолатга табиий суратда мусаххар қилиб қўйилган, унинг хизмат қилиши худди қуёш, ой, шамол ва булутлар сингари бошқа манфаати тегувчи нарсаларнинг мусаххар бўлгани кабидир. Ваҳолангки, улар одамларга янада манфаатлироқдир. Куфр эса, Оллоҳга куфр келтириш билан юзага келади, табиатга кофир бўлиш билан эмас. Жазо ҳам Оллоҳнинг ҳаққини инкор қилиш билан воқеъ бўлади, табиатнинг ҳаққини инкорига эмас.

давоми бор...

Тўртинчи фасл

Иймон ва куфр. Улар Оллоҳнинг Ўзи туширган икки исм ва ҳукмдир. Бирор киши, далил ва очиқ ҳужжатсиз кофирга чиқарилмайди. Ер юзидаги барча одамлар икки қисм: мўминлар ва кофирларга бўлинади, учинчи қисми йўқ. Оллоҳ таоло деди: **"У сизларни яратган зотдир. Бас, сизлардан (айримларингиз) кофир, сизлардан (айрим-ларингиз) мўминдир"**. (Тағобун: 2).

Оллоҳ уларнинг ҳукмларини Ўзининг китобида ва пайғамбарининг суннатида нозил қилган.

Мунофиқларга келсак, улар ё куфрларини ичларига яшириб, иймонларини ташқи суратда кўрсатган кофирдирлар. Худди Оллоҳга, расулига ва китобларига иймон келтирган кўриниш берадию, бироқ ичидан уларни инкор қилган кишига ўхшаш. Мана шу катта нифокдир.

Ёки тоатларини ташқарига кўрсатиб, ичларида маъсиятларини сақлаган мусулмон-дирлар. Аҳдга вафо қилишни зоҳирида даъво қилиб, ботинида хиёнатни яширган кимсага ўхшаш. Бу эса, кичик нифокдир. Мунофиқларга уларнинг зоҳирларига

караб, улардан нима зоҳир бўлса, ўшанга яраша мусулмонларга қилинган муомала қилинади.

Аслида мўминнинг қони-ю, моли харомдир.

Кофирники эса, ҳалолдир. Лекин бу мутлақ қоида эмас, баъзан кофир аҳд, бошпана ва зиммийлик сабабли ҳимоя қилинади. Мўмин эса, қотиллиги ва уйлангандан кейинги зиноси каби гуноҳи учун ўлдирилади.

Оллоҳ ва расули кофир деган кимсанигина куфрга чиқариш мумкин:

- Оллоҳни ёки Унинг расулини йўққа чиқариш;
- Ёки Оллоҳ ва расулини масхара қилиш;

"Айтинг: «Оллоҳдан, Унинг оятларидан, Унинг пайғамбаридан куладиган бўлдингизми?». Узр айтманглар! Сизлар иймон келтирганингиздан сўнг яна куфрга қайтдингиз. Агар сизлардан бир тоифани (чин ихлос билан тавба қилганлари учун) **афв** қилсак, бошқа бир тоифани жиноятчи бўлганликлари сабабли азоблаймиз". (Тавба: 65, 66).

- Ёки қайсарлик қилиб, уларга итоатсизлик этгани;
- Ёки Ислом аҳкомлардан бўлган қатъий ҳукмни инкор қилгани;
- Ёки Оллоҳга ёлғон тўқигани;

"Ёлғон сўзларни фақат Оллоҳнинг оятларига иймон келтирмайдиган кимсаларгина тўқурлар. Ана ўшаларнинг ўзлари ёлғончидирлар". (Наҳл: 105).

"Оллоҳ шаънига ёлғон тўқиган ёки Ҳақ – Қуръон келган чоғида уни ёлғон деган кимсадан ҳам золимроқ ким бор?! Жаҳаннамда кофир кимсалар чун жой топилмасми?!". (Анкабут: 68).

Оятдаги зулм, куфр деб тафсир қилинган.

- Ёки ибодатни Оллоҳдан бошқага қилгани;

"Ким ўзи учун ҳеч қандай ҳужжат бўлмаган ҳолда Оллоҳ билан бирга бошқа бирон илоҳга илтижо қилса, бас унинг ҳисоб-китоби Парвардигорининг ҳузурида бўлур. Албатта кофир бўлган кимсалар нажот топмаслар". (Муъминун: 167).

Бу борада ибодатни:

- Оллоҳдан бошқа учун холис қиладими ёки илоҳларни восита қиладими, бунинг барчаси куфрдир. Оллоҳ таоло айтадики: **"Улар Оллоҳни қўйиб, ўзларига зиён ҳам, фойда ҳам етказа олмайдиган нарсаларга ибодат қиладилар ва: «Ана шу нарсалар Оллоҳ хузурида бизларнинг оқловчиларимиз», дейдилар. Айтинг: «Оллоҳга осмонлар ва ердаги У зот билмайдиган нарсаларни (шерикларни) билдириб қўймоқчимисиз-лар?!».** Оллоҳ уларнинг (мушрикларнинг) **ширкларидан пок ва юксак бўлган зотдир"**. (Юнус: 18).

- Ҳукм ва қонун чиқаришда Оллоҳнинг ҳаққи каби, фақат Оллоҳнинг Ўзига хос бўлган нарсаларни Оллоҳдан бошқага қилиш. Аслида ҳалол-ҳаром деб ҳукм қилиш Оллоҳнинг ҳаққидир, шунинг учун Оллоҳ ҳукм ва қонун чиқаришни ибодат деб атади: **"Ҳукм қилиш фақат Оллоҳнинг Ўзига хосдир, У фақат Ўзигагина ибодат қилишингизни амр этди"**. (Юсуф: 40).

- Ёки сеҳр ва мунажжимлик илми сингари ғайб илмини Оллоҳдан бошқаси ҳам

билади, деб даъво қилса, **"Айтинг: «Осмонлар ва ердаги бирон кимса ғайбни билмас, магар Оллоҳгина (билур)»**. (Намл: 65).

- Ёки борлиқ, ҳаёт ва ўлим билан яратиш ва тасарруф қилишни даъво қилганни, **"Ё улар Оллоҳ яратгани каби ярата оладиган бутларни У зотга шерик қилишиб олиб, сўнгра уларга яратилган нарсалар (Оллоҳ яратганми ёки сиғинаётган бутлари яратганми) номаълум бўлиб қолдими? Айтинг: «Оллоҳ барча нарсани яратгувчидир ва У танҳо ғолибдир»**. (Раъд: 16).

- Мўминларни қўйиб, кофирларга муҳаббат қилиб, ёрдам бериб уларни ўзига дўст тутиб олган кимсани куфрга нисбат берилади. Оллоҳ таоло деди: **"Сизлардан ким уларга дўст бўлса, бас, у ўшалардандир"**. (Моида: 51).

Ким Исломни танишга имкони бўлатуриб уни тарк қилиб, ўз ихтиёри билан ундан юз ўгирса, у агарчи ҳақиқатан жоҳил бўлса ҳам кофирдир. Чунки у, жоҳиллигини ўзидан кетказиши мумкин эди, лекин бундай қилмади. Шунинг учун Оллоҳ таоло мушриклар ҳақида деди: **"Йўқ, уларнинг аксарияти Ҳақиқатни билмай туриб, (Ундан) юз ўгирувчилардир"**. (Анбиё: 24). Оллоҳ уларнинг

жоҳил эканликларини, бироқ ўз ихтиёрлари билан жоҳил бўлганларини зикр қилди.

Оллоҳ таоло ушбу оятда: **"Кофир бўлган кимсалар эса ўзлари огоҳлантирилган нарсадан (яъни Охиратдаги азобдан) юз ўгирувчидирлар (уни инкор қилгувчидирлар)"**, деди. (Ахкоф: 3).

Инсон ҳақни эшитиб, ундан юз ўгириши туфайли ҳақнинг тафсилотларидан беҳабар қолиши узрга ўтмайди. Бу ҳолат умматлар залолатининг аксариятини ташкил қилади, чунки улар ҳақнинг баъзи тарафини эшитадилар, сўнгра унинг тафсилотларидан кўз юмиб юз ўгирадилар.

Коинотдаги ва шаръий далилларга безътиборчилик аксарият кофирларнинг хислатидандир, **"Осмонлар ва ерда (Оллоҳнинг борлиги ва бирлигига далолат қилгувчи) қанчадан-қанча оят-аломатлар бордир. (Лекин) улар бу оятлардан юз ўгирган ҳолларида ўтиб кетаверадилар"**. (Юсуф: 105).

"Йўқ, Биз улар учун эслатма келтирдик, Улар эса ўзларига (келган) эслатмадан юз ўгиргувчидирлар". (Муъминун: 71).

Баъзи нарсаларни била туриб кўз юмиш, одамлар орасидаги ҳақ-ҳуқуқларни соқит қилмайди-ю, Оллоҳ таолонинг ҳаққини соқит қиладимми?!

Ақл агар коинот аломатлари қаршисида тўхтаб мулоҳаза қилмаса, қанча шошилса шунча аломат мақсадларини бой беради. Кейин унга ҳар кун кўриладиган, далолати ҳайратда қолдирадиган қувватга эга аломат бўлса ҳам фойда бермайди: **"Биз осмонни қулаб тушмайдиган том қилиб кўйдик. Улар эса (осмондаги ой, қуёш, юлдуз каби Оллоҳнинг кудратини кўрсатиб турган) аломатлардан юз ўгирувчидирлар"**. (Анбиё: 32).

Инсон ҳақиқат тафсилотларидан кўз юмиб, уни орқага отиши, унинг масъулиятдан қутқаради, деб ўйлаб хато қилади.

Юз ўгиришнинг сабаби, мутакаббирлик, бефарқлик ёки кайфу-сафодир. Шунинг учун ҳам унга мусибат келса, кибрини кетказиб, роҳатини йўқотиб кўяди-да, ҳақни кўриб, унга қайтади.

Бешинчи фасл

Иймон – сўз, амал ва эътиқоддан иборат, бу учаласи бир бўлиб иймонни ташкил қилади. Гўё шом намози уч ракаат бўлиб, агар ундан бир ракаат кам бўлса, шом намози дейилмаганига ўхшайди. Иймондан ҳам сўз ёки амал ёда эътиқоддан бири бўлмаса, иймон дейилмайди.

Биз бу уч нарсани иймоннинг шарти ҳам, вожиби ҳам, рукни ҳам демаймиз, агарчи бу истилоҳларнинг айримлари тўғри маънони англатса ҳам, уларнинг баъзилари нотўғри натижага олиб келиши мумкин.

Бу уч нарса, уччаласидан бирининг бўлмаслиги иймоннинг бўлмаслигига олиб келадиган нарсаларнинг ҳақиқати, шариатул-Муҳаммадийя у билан ўзига хос равишда ажралиб турадиган нарсадир. Эътиқоддан кўзланган мурод, одамларга яхшилиқни раво кўриш ва адоватдан саломат қолиш эмас, аслида бу аксарият одамлар -агар яратувчи Зотнинг борлигига ишонмаса ҳам- унга мойил бўлган нарсадир. Балки ундан кўзланган мурод: қалб сўзи ва унинг амалидир.

Қалб сўзи – Оллоҳдан ўзга барҳақ илоҳ йўқ ва Муҳаммад Оллоҳнинг расулидир ва унга

Раббисидан келган барча нарса ҳақдир, деб тасдиқлаш-гувоҳлик беришдир.

Қалб амали – Оллоҳни, пайғамбарини ва Ислом динини яхши кўришдир. Яна Оллоҳ ва расули яхши кўрган нарсаларни яхши кўриб, ибодатда Оллоҳга ихлос қилишлиқдир.

Сўз эса – ростгўйлик, ота-онага мулойим гапириш, салом бериш, адашганга йўл кўрсатишга ўхшаган умумий ширинсуханликка чекланиб қолмаган, чунки булар барча инсон, ҳатто Оллоҳнинг борлигини инкор қилувчи кофир ҳам хуш кўрадиган нарсалардир.

Сўздан мурод, у билан Рисотул-Муҳаммадийя алоҳида ажралиб турган нарсадир. Унинг энг олийси, икки шаҳодатни нутқ қилиш, тасбеҳ ва такбирдир.

Амал ҳам ота-онага яхшилик қилиш, мазлумга ёрдам бериш ва меҳмонни сийлашга ўхшаш умумий эзгу амалларга чекланмаган, чунки булар иймон бўлмаса ҳам нафс унга мойил бўладиган нарсалардир.

Амалдан мурод, етказиш Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламга хос бўлган намоз, закот, рўза, ҳаж ва шу кабилардир.

Самовий рисолатларнинг барчаси ҳамоҳанг бўлган ва фитрат уларга ундаган амаллар, одамларга яхшилик қилишни яхши кўриш, рост сўзлаш, ота-онага яхшилик қилиш, камбағалнинг қорнини тўйдириш, йўлдан озор берадиган нарсаларни олиб ташлаш ва шуларга ўхшаш амалларни қилишда Оллоҳга ихлос билан бажарилса, иймонни зиёда қилади. Лекин бу амалларнинг бўлмаслиги иймонни йўққа чиқармайди ва уларнинг бўлиши иймонни бор қилиб ҳам кўймайди. Балки улар фитратнинг соғломлигини ва инсон унинг устида яратилган инсонийликнинг бузилмаганини билдиради ҳамда у ҳақни қабул қилишга яқинроқ бўлади: **"Бу Оллоҳ одамларни яратган асл табиатдир"**. (Рум: 30).

Иймон зиёдалашади, ноқислашади ва завол ҳам топади. У тоат билан зиёда, маъсият билан ноқис бўлади. У фақат куфр ва шикр билангина завол топади. Оллоҳ таоло деди: **"Фақат Оллоҳ (номи) зикр қилинганида қалбларига кўрқинч тушадиган, Унинг оятлари тиловат қилинганда иймонлари зиёда бўладиган ва Раббиларигагина суянадиган кишилар (ҳақиқий) мўминдирлар"**. (Анфол: 2).

"Ва иймон келтирган зотларнинг иймонлари эса янада зиёда бўлмай". (Муддассир: 31).

"У иймонларига иймон зиёда бўлиши учун мўминлар қалбига сокинликни нозил этган зотдир". (Фатх: 4).

Иймон куврдан кейин фақат қуйидагилар билангина собит бўлади:

- Қалб сўзи ила эътиқод қилиш. Бу эса рисолатни ва қалб амалини тасдиқлаш билан рўёбга чиқади. Қалб амали эса, Оллоҳ ва расулининг муҳаббати ва Оллоҳ ва расули яхши кўрган нарсаларни яхши кўришдир;
- Сўнгра тилда талаффуз қилиш билан;
- Кейин аъзоларнинг амали билан барқарор бўлади.

Ким қалби билан тасдиқлаб, тили билан айтишга имкони бўлса-ю айтмаса, у мўмин эмас.

Ким қалбида тасдиқлаб, тили билан айтиб, Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг шариатига хос амалларни қилишга қодир бўлатуриб амал қилмаса, у ҳам мўмин эмас.

Энди кимки айтишни ёки амал қилишни истасаяю, унга кодир бўлмаса, маъзурдир. Оллоҳ деди: **"Оллоҳ ҳеч бир жонни тоқатидан ташқари нарсага таклиф қилмайди"**. (Бақара: 286).

"Оллоҳ ҳар бир нафсни Ўзи берганидан ортиғига таклиф қилмас". (Талок: 7).

Олтинчи фасл

Оллоҳнинг олий сифатлари ва гўзал исмлари бордир. Бирор жонзот Оллоҳ Ўзини билганидан кўра Уни кўпроқ билувчи эмас. Шундай экан, У Ўзининг китоби ва пайғамбарининг суннатида Ўзидан инкор қилган нарсаларни биз ҳам инкор қиламиз ва Ўзи учун исбот қилган нарсани биз ҳам исбот қиламиз. Яна Ундан барча нуқсонларни, қисқача равишда инкор қилиб изоҳига киришмаймиз ва Унга барча камол маъноларни нисбатлаймиз, тафсилотини баён қиламиз ҳамда кайфиятига киришмаймиз, ўхшатмаймиз ва қиёсламаймиз.

Ким Оллоҳни батафсил нуқсон билан васфласа, биз ҳам ўша нуқсонни Оллоҳ Ўзидан жуфтни ва фарзандни инкор қилганига ўхшаб батафсил инкор қиламиз. Оллоҳ таоло деди: **"Унинг жуфти йўқ-ку, қаёқдан боласи бўлсин!"**. (Анъом: 101).

"У туғмаган ва туғилмагандир (яъни Оллоҳнинг ўғил-қизи ҳам, ота-онаси ҳам йўқдир. У азалий ва абадий зотдир)". (Ихлос: 3).

У Ўзидан яҳудийларнинг У бахил деган васфларини инкор қилди: **"Яҳудийлар:**

«Оллоҳнинг қўли боғлиқ (яъни бахил)», дедилар. — Ўзларининг қўллари боғланиб қолгай ва айтган гаплари билан лаънатга учрагайлар. — Йўқ! У зотнинг қўллари очикдир". (Моида: 64).

Биз ваҳийда ворид бўлган нарсани шундайлигича оламиз, исм ва сифатларда ворид бўлган нарсаларга ўхшаш, уни ҳақиқий суратда қабул қиламиз ва айрим нишонларини идрок қиламиз, унга зиёда қилмаймиз, зеро Оллоҳга ўхшаш бирон нарса йўқдир: **"У зотга ўхшаш ҳеч нарса йўқдир. У эшитгувчи ва кўриб тургувчидир".** (Шуро: 11).

Оллоҳнинг сифатларини бирор нарсага қиёслашимиз жоиз бўлмайди, чунки қиёс бўлиши учун унда асос ва ундан келиб чиққан тармоқ бўлиши лозим. Оллоҳ эса, ягона мислсиздирки, Унинг пастга давом этадиган давоми ҳам, юқорига кўратиладиган асли ҳам йўқ, У яккаю ёлғиздир, Сомаддир, У туғмаган ва туғилмагандир ва ҳеч ким У зотга тенг эмасдир.

Ақллар бир асбобдир. Оллоҳ уларни эшитган нарсасини кўрганига қиёслайдиган қилиб яратди. Ақл Оллоҳни илгаридан кўрмай туриб, Оллоҳ таоло ўзи ҳақидаги келтирган хабарини эшитади ва Уни кўрган намуналарининг энг яқинроғига қиёслайди.

Ҳар бир ақл илгари кўрган нарсага яраша тасаввур қилади ва кўрган нарсасига монанд кўриниш беради. Оллоҳ эса, ҳеч қайси ақлда Унинг мисоли йўқ бўлган зотдир. Шундай экан, биз зеҳнларимизга келган бемаъни мисолни инкор қиламиз деб, ўша сифатни ёки исмни инкор қилиш билан Оллоҳга хос бўлган бирор исмни, сифатни бузмаймиз-йўққа чиқармаймиз. Шу тарзда ботил қиёсни инкор қилиб, саҳиҳ хабарни ёлғонга чиқаришга тушиб қоламиз. Лекин биз қалбимизга келган бемаъни мисолни инкор қиламиз ва Оллоҳ у билан Ўзини сифатлаган ва номлаган исм-сифатни тасдиқлаймиз ва шу нуқтада тўхтаймиз. Оллоҳ деди: **"У уларни олдилари- даги нарсаларни ҳам, орқаларидаги нарсаларни ҳам билур. Улар эса, уни илм ила ихота қила олмаслар"**. (Тоҳа: 110).

"Кўзлар Уни идрок эта олмас, У кўзларни идрок этар. У латиф ва хабардор зотдир". (Анъом: 103).

Оллоҳ таоло осмонлар устидаги арши устидадир: **"Аввал ҳам, охир ҳам, зоҳир ҳам, ботин ҳам Унинг Ўзидир. У барча нарсани билгувчидир. У осмонлар ва ерни олти кунда яратиб, сўнгра Ўз аршига ўрнашган зотдир. У**

ерга кирадиган нарсаларни ҳам, ундан чиқадиган нарсаларни ҳам, самодан тушадиган нарсаларни ҳам, унга (самога) кўтариладиган нарсаларни ҳам билур. Сизлар қаерда бўлсангизлар, У сизлар билан биргадир. Оллоҳ қилаётган амалларингизни кўриб тургувчидир". (Ҳадид: 3, 4).

Оллоҳ таоло Ўзи истиво қилганини (аршга ўрнашганини)ва ҳамма нарсани билишини билдирди ва бандалари билан бирга эканлигидан хабар берди. У оятда айтганидек, улар билан илми, эшитиши ва кўриши билан биргадир: **"Сизлар қаерда бўлсангизлар, У сизлар билан биргадир".** (Ҳадид: 4).

Яна У Мусо ва Ҳорунга айтганидек, дўстлари билан илми, эшитиши, кўриши ва нусрати, қўллаб-қувватлаши ва паноҳи билан биргадир: **"(Оллоҳ) айтди: «Кўркманглар. Шак-шубҳасиз Мен сизлар билан биргаман – эшитиб, кўриб турурман".** (Тоҳа: 46).

Оллоҳнинг ҳамма нарсага шумул, комил машиъати-хоҳиши бор. У нимани хоҳласа, ўша иш бўлади ва ниманики хоҳламаса, бўлмайди. Биз машиъатини У Ўзи билдирганидек тасдиқ этамиз ва

аклонийларга ўхшаб ундан зиёда нарсаларга киришмаймиз. Улар амримаҳол нарсаларни қилиниши ва бир-бирига зид бўлган нарсалар орасини жамлаш ва ҳокозолар борасида баҳсга киришади. Оллоҳ таоло деди: **"Шундай, Оллоҳ истаган ишини қилур"**. (Оли Имрон: 40).

"Лекин Оллоҳ Ўзи хоҳлаган ишини қилади". (Бақар: 253).

"(У) арш соҳиби бўлмиш буюк зотдир. (У) истаган нарсасини амалга оширгувчидир". (Буруж: 15, 16).

Биз Оллоҳ таолога нисбатан ваҳийдан иборат, собит бўлган далил билдирганини тан оламиз. Ундан бошқа нарсаларда тўхтаймиз – чегарадан чикмаймиз. Қусурлардан ақл У зотга нисбатланишини манъ қилган, маҳзунлик, йиғламоқ, очқамоқ ва бошқа шу каби нарсаларни агарда далиллар тилга олмаган бўлсада, инкор қиламиз.

Еттинчи фасл

Қуръон Оллоҳнинг каломидир. Уни ҳарфлари, оятлари ва сураларини ҳақиқатан гапирди. Биз: "Қуръон маънодан иборат ҳам, уни ифодалайди ҳам", демаймиз. Биз Оллоҳ хоҳлаган пайтда гапирди, деймиз. Оллоҳ таоло деди: **"Оллоҳ Мусо билан (бевосита) Ўзи гаплашди"**. (Нисо: 164).

"Мусо мийқотимизга келганда, Раббиси унга гапирди". (Аъроф: 143).

Каломи Ўзининг сўзидир: **"Оллоҳ эса ҳақиқатни айтур"**. (Ахзоб: 4).

Оллоҳнинг каломи қалбларда сақланади: **"Йўқ у (яъни Қуръон) илм ато этилган зотларнинг кўнгилларидаги аниқ-равшан оятлардир"**. (Анкабут: 49).

Қулоқлар уни эшитади: **"(Эй Мухаммад), агар мушриклардан биронтаси сиздан химоя сўраса, бас, уни химоя қилинг, токи у Оллоҳнинг каломини эшитсин"**. (Тавба: 6). Қуръонни етказувчи шахс Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва

саллам бўлишлари, қуръонни Оллоҳнинг каломи бўлишидан манъ қилмайди.

У саҳифаларга ёзилган: **"Очиқ саҳифага ёзилган Китобга (Қуръонга) қасам"**. (Тур: 2, 3).

Оллоҳ уни Ўз хузурида Лавҳул-Маҳфузда сақлаб қўйган. **"Йўқ, у Лавҳул-Маҳфуздаги (яъни ҳар қандай бузилиш ва ўзгаришдан сақланган - ҳимояланган Лавҳдаги) буюк қуръондир"**. (Буруж: 21, 22).

"Дарҳақиқат у Бизнинг даргоҳимиздаги Асл Китобда (Лавҳул-Маҳфузда) юксак (мартабали) ва ҳикматли (китобдир)". (Зухруф: 4).

Унинг саҳифаларга ёзилганлиги Оллоҳнинг каломи бўлишидан тўсмайди, саҳифа (варақ, қоғоз) ҳам, сиёҳ ҳам махлуқ-яратилгандир. Оллоҳ таоло деди: **"(Эй Муҳаммад), агар сизга қоғозга (ёзилган) бир китоб туширсак"**. (Анъом: 7). Оятда китоб (ёзув) алоҳида ва қиртос, яъни қоғоз алоҳида нарса ҳолида зикр қилинди.

Оллоҳ таолонинг қуръонни гарчи яратилган қаламлар, яратилган сиёҳлар ёзса ҳам, уни Ўзининг каломи эканлигини билдирган ҳолда зикр қилди:

"Агар ер юзидаги бор дов-дарахт қаламлар бўлиб, денгиз (сиёҳ бўлса ва) ундан сўнг яна етти денгиз ёрдамга келса, Оллоҳнинг сўзлари тугаб-битмас". (Луқмон: 27).

"Айтинг: «Агар барча денгиз Парвардигоримнинг сўзлари (яъни, илму ҳикматларини битиш) учун сиёҳ бўлса ва яна шунча сиёҳ келтирсак ҳам, Парвардигоримнинг сўзлари битишидан илгари, у денгизлар тугаб битар!». (Кахф: 109).

Қаламлар уни ёзадими, ёзмайдими, барибир, унинг барчаси Оллоҳнинг каломидир.

Кимки Оллоҳнинг каломи махлуқ-яратилган деса, кофир бўлади, чунки каломи Унинг сифатларидан бир сифатдир. Оллоҳ яратиши билан каломи орасини ажратиб, деди: **"Албатта, Парвардигорингиз – Оллоҳ шундай зотдирки, осмонлар ва ерни олти кунда яратиб, сўнгра Ўз аршига ўрнашди. У кечани кундузга ўрар (ва кеча кундузни) шошилган ҳолда қувиб юрар. У қуёш, ой ва юлдузларни Ўз амрига бўйсундирилган ҳолда (яратди). Огоҳ бўлингизким, яратиш ва буюриш фақат**

Уникидир. Барча оламлар Парвардигори — Оллоҳ буюкдир". (Аъроф: 54).

Оллоҳ таоло махлуқлари, яъни осмонлар ва ер, куёш, ой ва юлдузлар билан амри-буйруғи бўлган каломи орасини ажратди. У зот субҳонаҳу ва таоло амри-каломи билан махлуқотларни пайдо қилди: **"Ўз амрига бўйсундирилган ҳолда (яратди)".**

Оллоҳ қориларнинг товушларини яратди, бу эса икки лаб, тил, ҳалқум, ҳаво, сўлак ва уларнинг ҳаракатларини яратиш билан амалга ошди. Лекин бу, эшитилаётган нарса Оллоҳнинг каломи бўлишидан тўсмайди, Оллоҳ деди: **"Ҳолбуки улардан бир гуруҳи Оллоҳнинг каломини эшитадилар".** (Бақара: 75).

Эшитилган сўз, Оллоҳнинг каломидир, гарчи уни қорилар талаффуз қилаётган бўлсалар ҳам. Баъзи аҳли илмлар айтадиларки: "Товуш қорининг товушидир, калом эса Борийнинг (йўқдан бор қилувчи Оллоҳнинг) каломидир".

давоми бор...